

Redactioneel

Michelangelo's trap als een toespraak in steen; het denken van Leonardo aan het werk in de materialiteit van tekst en tekening in zijn handschriften; de dwalende tekens in het labyrintische werk van Ton Mars; en zelfs de aanbidding van het Gouden Kalf - het thema 'Woorden en Beelden' dekt een veelzijdige lading in dit juninummer van *Krisis*. Bovendien gaat *Krisis* zelden zo ver terug in de tijd als deze keer. Zou dat een gevolg zijn van een nog altijd heersend wantrouwen van filosofen jegens het beeld? Want al wordt de westerse filosofie er vaak van beschuldigd, een visuele bias te hebben, meestal verwijst die beschuldiging naar de aanwezigheid van visuele *metaforen* in de filosofie. Echte plaatjes zijn in het werk van Plato, Aristoteles, Descartes en Kant net zo ver te zoeken als in de boeken van hun critici. En als filosofen dan al over beelden schrijven, is dat vooral in mineur, als een kritiek op de beeldcultuur die ons vanuit de media zou bedreigen. De filosoof die in positieve zin over beelden wil schrijven moet op pad.

Jan van Heemst zoekt de wortels van dit filosofische wantrouwen in een tijd ver voor het begin van onze jaartelling. Wanneer hedendaagse cultuurcritici als Levinas, Lyotard, Flusser, Derrida, Ricoeur en Habermas het betreuren dat het woord aan zeggingskracht heeft verloren als gevolg van de stroom van beelden, klinkt daarin de echo van het religieuze beeldverbod: "Gij zult u geen gesneden beeld maken, noch enige gestalte van wat boven in de hemel, noch van wat beneden op aarde, noch van wat in de wateren onder de aarde is". (Ex.20:4) Een belangrijke voorloper van de huidige beeldkritiek vindt hij in Walter Benjamin, die in zijn vroege geschriften een romantische fascinatie tentoonspreidt voor het "oorspronkelijke, scheppende woord" dat "in den beginne" hemel en aarde schiep, en het is via diens werk dat Van Heemst het bijbelse beeldverbod herleest. De Oud-testamentaire afkeer van het beeld betrof overigens vooral het godenbeeld. De Joodse, en later de Christelijke en Islamitische godsdienst moesten als religies van het woord concurreren met een cultuur waarin beelden in allerlei vormen het heilige belichaamden. Een ongelijke strijd, omdat het vluchtige en onzichtbare woord niet de overtuigingskracht en de imponerende aanwezigheid van het beeld bezat. En in het Christendom heeft het die strijd dan ook verloren, volgens Van Heemst.

In het artikel van Van Heemst zijn woord en beeld elkaars concurrenten. De volgende drie artikelen laten zien, dat er door filosofen wel degelijk positief over het beeld geschreven kan worden, en bovendien dat woord en beeld op allerlei manieren met elkaar verbonden kunnen zijn. Robert Zwijnenberg laat Leonardo da Vinci's handen denken, als ze al tekenend en schrijvend een vaag idee aanschouwelijke en intellectuele substantie geven. Zwijnenberg analyseert drie bladen met aantekeningen en schetsen uit de notitieboekjes van Leonardo. Hij laat zien hoe Leonardo op telkens verschillende manier tekening en tekst gebruikt om zijn ideeën te expliciteren, en ook hoe hij in het proces van tekenen en schrijven op nieuwe problemen stuit en oplossingen vindt. Tekst en beeld staan in een dynamische relatie tot elkaar in het tastbaar worden van

Leonardo's gedachten: in zijn werkwijze "heeft het denken de hand nodig".

Caroline van Eck beschrijft de indruk van tegenstrijdigheid, zinloosheid en beklemming die wordt gewekt door de trap en de vestibule van de Biblioteca Laurenziana in Florence, ontworpen door Michelangelo. Ze zoekt naar een vorm van interpretatie die deze ervaring begrijpelijk maakt, en vindt die deels in de kunsthistorische hermeneutiek van Gottfried Boehm. Maar verassenderwijze is het vooral de klassieke retorica die de indruk die het vertrek wekt in een breder perspectief weet te plaatsen: trap en vestibule vormen een toespraak in steen, een encensering in dienst van de politieke strategie van de Medici's.

Katalin Herzog laat zien hoe in het werk van beeldend kunstenaar Ton Mars taal- en beeldelementen op elkaar inspelen. Hoewel Mars' werk al indruk maakt door de visuele vorm alleen, doe je het tekort als je het alleen naar zijn beeldende kant zou bekijken. Herzog laat zien dat er verschillende ingangen tot het werk zijn, die verschillende betekenissen opleveren, betekenissen die een metaforische interactie met elkaar aangaan. Het werk functioneert als beeld, maar ook als beeldtaal, doordat de geschilderde abstracte vormen een soort onleesbare tekens lijken, die in hun opeenvolging 'woorden' vormen. De titels roepen weer nieuwe associaties op, en tenslotte zijn er de teksten die Mars geschreven heeft en die zicht geven op het creatieve proces. Herzog beschrijft die verschillende ingangen als poorten van een labyrint zonder centrum.

Het themagedeelte wordt afgesloten met drie recensies en een signalement. Marianne Boenink bespreekt de door David M. Levin geredigeerde bundel *Modernity and the Hegemony of Vision*, waarin de - hierboven al genoemde - gedachte centraal staat dat het westerse denken gekenmerkt zou zijn door 'ocularcentrism'. Ineke van der Burg gaat in op Norman Bryson's *Het ongeziene in beeld*. Bryson onderzoekt hoe in het weinig gewaardeerde genre van het stilleven het kleinschalige, triviale en alledaagse verbeeld wordt. Ginette Verstraete analyseert Frank Ankersmits oratie, *De Historische Ervaring*, waarin een schilderij van Francesco Guardi de aanleiding vormt voor een sublieme ervaring, en Richard Brons signaleert James R. Watson's *Between Auschwitz and Tradition*.

René Boomkens is dit jaar onze vaste columnist en zijn eerste column gaat over de cursiefjes van Koos van Zomeren. Zes dagen per week wordt de NRC-lezer geconfronteerd met een beschrijving van alledaagsheid die de meeste lezers vreemd zal zijn. Boomkens laat zien hoe Koos van Zomeren de ervaring van een verdwijnende wereld oproept zonder nationalistische sentimenten en zonder activistisch protest. Des te meer activisme vindt de lezer in 'It's a jungle out there', waarin Baukje Prins haar impressies van een politieke cultuur opschreef. Tijdens haar verblijf aan de Universiteit van Californië in Santa Cruz, bekend om zijn linkse signatuur, luisterde zij met Nederlandse scepsis naar bevlogen sprekers die allen zo hun visie op de alternatieve 'community' predikten. Toch concludeert ze dat niet elke eis van politiek correcte taal onzinnig is.

Er zijn recensies van Veronica Vasterlings proefschrift *Waarheid en tijd bij Heidegger* door Karin de Boer, Heleen Potts proefschrift *De liefde van Alcibiades* door Evelien Tonkens, Theo de Boers bundel *Tamara A., Awater en andere verhalen over subjectiviteit* door Maarten Doorman en A.O. Hirschmans *The Rhetoric of Reaction* door Pieter Pekelharing. Tenslotte herdenkt Pieter Pekelharing Paul Feyerabend.